

2. Njenih — Daničinih — spisov nikakor ne odlikujem pred kakimi drugimi; sprejemam jih pa v list vedno z veseljem, ker so vedno zanimivi in poučni. Gč. Vanda je pisala proti koncu svojega odgovora »... a jaz se čudim, kako je bilo možno, da Vaš spis ni našel takoj svojega cilja med staro šaro«. Na to moram odgovoriti cenjeni gč. dopisovateljci, da spisa nisem zavrгла zato, ker je imel mnogo pametnih in dobrih idej, dasi je bil nekaterim tu in tam nejasen, onim namreč. ki niso znali, kaj misli Danica, kaj naj bi namreč žena delala, ako ne opravlja hišnih del.

Gospa Danica je v svojem lanskem spisu, katerega večkrat citira gč. Vanda, menila, naj bi žena z opravljanjem kakega poklica — učiteljica, telegrafistka i. t. d. pomagala možu v skupnem budgetu. In tako je tudi letos menila gospa Danica, žal, da tega ni povedala jasneje.

Spisa nisem tudi zavrгла radi tega, ker je res mnogo gospodinj tako pretiranih, kakor jih riše g. pisateljica in te — ako jih je kaj med nami — naj bi tam videle svojo sliko ter svoja hišna opravila opravlјale hitreje, dasi natanjko, kar je lahko mogoče in kar gospa Danica tudi dobro ve iz svoje izkušnje.

Na željo g. Danice ne priobčim za sedaj članka, katerega je proti gč. Vandi spisala sotrudnica Ljub a, kajti Danica mi je pisala, da se bode branila sama.

Toliko gč. Vandi v odgovor na to, kar je meni očitala; ob enem si pa usojam prositi, da bi v prihodnje pisala malo mirnejše nego sedaj, kajti nekatere neuljudne besede bodem morala v prihodnje črtati, kljub temu, da mi gč. Vanda to prepoveduje.

Mariča.

O tem in onem.

Pismo I.

Velecenjena gospa urednica!

Bodi! Ugoditi hočem Vašemu ljubeznivemu povabilu, in pisati mesto zasebnih javna pisma. Le nekako tesno mi je. Dasi sem sicer že videl »tiskanega«, pišem sedaj vendar prvič v prozi in »niemand beichtet gern in Prosa«.... »Sub rosa« človek pravi bolj neženirano svoje misli in čuvstva....

Gospod pl. Kleinmayer je izraz »sub rosa« v tem pomenu v svojem trnjevem spisu o rožah sicer obsodil, a ker pa rabijo drugi ljudje vsi le tako, zato mi že oprostite, da se ga poslužujem v tem smislu, posebno ker one rože res niso bile take, da bi bile človeka zvale k sebi. No, kaj se hoče: »ni je rože brez trnja, in njegove imajo še celó samo trnje. »Quod natura non dedit....« so pravili tedaj, ko so se dajali za načela.... Gospa urednica, Vi imate v roki svinčnik... prijeli ste ga trdneje... in sedaj pojde od »gospoda pl. Kleinmayer-ja« do besede »dedit«... Oprostite, tega ne smem dovoliti! Vi ste mi obljubili, da smem govoriti brezobzirno, in tega se hočem držati... Jaz pišem brez rokov, v pravem in prenešenem pomenu... Sicer pa prevzamem vso odgovornost na se, in verujte mi; ako bo hud eden, bode jih sto, ki bodo kvaležni Vam in meni.

Začnemo tedaj,

Vi me vprašate, kako sodim o najnovejšem pojavu v našem slovstvu, dekadentski poeziji«.

Pred vsem se čudim, da jih že imamo.

Jedva so potihnila boji med »idealisti« in »realisti«, ki so razburili vso Slovenijo, ki so jo razdelili v dva sovražna tabora. Pušice, kamenje, polena, kar je bilo komu baš pri roki, je letelo od jedne strani na drugo, mnogi pa so kazali sovražnikom samo jezike ali pesti, pri čemur so porinili še palec med kazalec in sredinec, da bi pač naredili več vtisa; no, vojščak je hotel biti vsakdo... Zmagali so realisti, če ne v teoriji pa vsaj v praksi, in to je glavno. Nekdaj me je zanesla usoda v neko gorenjsko krčmo, v kateri so se jeli fantje koj po mojem vstopu pretepati. Steklenice so žvenketale, stoli hreščali, fantje preklinjali, dekleta jokala, — kar vstopi v sobo orjašk mladenič. V hipu je bilo spet mirno. S pomočjo njegovih medvedjih rok in levjega glasu, sedela je kmalu vsa družba zopet za mizo. Le mal, suhoten človek na dolnem koncu omizja je kričal, da mu orjaški Tine ne bo zapovedoval, da on je sam svoj gospod itd. itd. Slednjič se je celo dvignil s stola in vzel prazen vrček v roko. »Boš sedel, ti prekuita kruota!« je zarenčala silna skrinja miru in sprave. »Ne bom ne, kogà boš ti!« vpila je »kruota«, a jako previdno — že sede. »Teoretično« tedaj mali rogovilež ni sedel, »praktično« pa njegovega sedenja ni bilo razločiti od sedenja drugih mladeničev, ki je bilo tudi »teoretično«... Tega dogodka sem se spomnil ob trditvi, da so realisti zmagali... Nedavno sem govoril z nekim odličnim »idealistom«, katerega bi bil smrtno razžalil, če bi mu rekel, da je »realist« in ta mož je očital Meškovemu sicer tako divnemu spisu »Srako-

perjeva hruška^{*)}, da ni verjeten, da ni posnet po resničnem življenju. Prava gorenjska »kruota« ta mož!

Motil bi se pa tudi, kedor bi mislil, da je zmagal takozvani »Govekarjev realizem«, »naturalizem« à la »V krvi«. Jaz sem pre pričan, da je bilo jako prav, da se je tedaj nastopilo tako radikalno. Če pošegečeš spečega človeka z gosjem peresom, je sicer možno, da plane po koncu in se ti postavi po robu, a gotovejše je, da če ga suneš v rebra. In g. Govékarju je bilo gotovo nekoliko do tega, da se speči mož razkorači... Vedel je, da se po nekih »večnih zakonih« to začetkom divjekipeče šumenje pomiri in spremeni kmalu v prijetno, mirno gibanje, a nikdar več ali vsaj ne tako hitro v leno, mrtvo otrpljenje. Dober igravec na biljardu ne porine kroglice le do tje, kjer jo hoče imeti, ampak sune jo krepko, a tako, da se mora po zakonih mehanike vstaviti, odbita od trdih sten, na pravem mestu.

Kakor tedaj rečeno, po besnečem boju dobili smo neki zmeren realizem v našem slovstvu, in vsak pravi poznavavec umetnosti je moral biti vesel. A tu zapiše odličen slovstvenik, konstatujoč zmago realizma: »Celo dekadenta že imamo!«... O, nepremišljena usodepolna beseda! Kakor pri zadnji večerji učenci, ko je omenil Gospod izdajavca, dregali so se mlajši slovenski poetje pod rebra, češ, ali sem jaz, ali sem jaz, ali si ti, ali je on... Kmalu so spoznali, da ta eden, ne morejo biti vsi, in mislili so si »kar še ni, pa se še lahko zgodi«. ... In dobili smo dekadente. Ker pa vem, da mi bo mnogi ugovarjal, češ, da to ni vzrok, da imamo »modernike«, zato naj konstatujem samo to, da jih imamo, kar je glavna stvar.

Že lani, ko je izšla pri g. Gaberščeku abit. spomenica »Na razstanku«, prištevali so kritiki in nekritiki nadarjenega g. Aleksandrova dekadentom. Letos pa smo dobili dve dragoceni zbirki poezij, gg. Cankarja in Zupančiča, in že platnice, posebno one pri gosp. Zupančiču kažejo, da krijejo te platnico moderno blago (G. kritik E. K. v »Slovenki« pravi, da so one platnice »ukusne«. Hm! ponovil bi najraje ono: »Gusti und Ohrfeigen sind verschieden«. — Meni in mnogim mojim znancem so se zdele — smešne. Oglejte si gosp. E. K. še enkrat onega moža na desni, pa brez predsodkov! In sicer čemu hvaliti platnice, ko je za platnicami toliko krasnega!) O poezijah

*) »Knez. knjižica«, — sicer edino prebavljiva knjiga let. »Matic« širšim krogom vsaj. G. uredn. »Zvona« so mnogi gotovo hvaležni za njegove besede. Če bi sedeli v odboru Angleži, potem bi umeli, da je zašlo »Cirkn. jezero« v »Zabavno. knjiž.«, a ker sedé v njem Slovenci, potem moremo reči le: »Gusti und Ohrfeigen sind verschieden...«

Zupančičevih bi rekel jaz, da so res izreden pojav v našem slovstvu in da so onega goldinarčka pač vredne. To omenjam radi tega, ker je nedavno vskliknil nekdo v nekem slov. listu govoreč o Zupančiču, kojega je pa privlekel prav za lase v svoj »duhoviti« članek: »In za to dajaj en goldinar!« in na to je citoval te verze:

Ej, ej, ej!

Cin, cin, cin....

Mm!....

Jaz sem dobil Zupančičevo knjigo še le dva dni pozneje, a že tedaj sem bil uverjen, da je oni gospod iztrgal iz konteksta na sebi res smešne verze, da bi pesnika osmešil, prav kakor je bilo to navada za dobe nekega zloglasnega slovenskega kritika. To je nepošteno, ljubi gospod! Sedma božja zapoved se glasi: »Kradi!« Vi se zgražate? Moj Bog, čemu? Izpustil sem po vašem receptu le besedico »ne«.... Priznati moram, da sem videl navedene verze v vse drugačni luči, ko sem čitel naslov »V saneh«, a da mi ona pesem ni prav nič ugajala i mi i zdaj ne ugaja, dasi mi ugajajo nekoje, ki mi s početka niso ugajale. Prav tako se ne morem sprijazniti s pesmimi na strani: 24, 38, 42, 51, 52, 54 in še nekoje druge. Mnogih pa se kar ne morem načitati! To je sicer moje skromno, subjektivno mnenje, a vem, da se godi mnogim kakor meni.

In zakaj mi ne ugajajo one pesmi? Nekoje, ker ni v njih nič posebnega, originalnega, druge ker — jih ne umem. In če jih ne umem jaz, ki se smem vendar prištevati med »izobražence«, kako naj jih ume velika masa našega ljudstva. Ali pa je g. Zupančič in so drugi naši dekadentje mnenja, da je dovolj, ako olajšajo sami sebi srce, ako se umejo sami sebe? Tak odgovor sem dobil nekdam od nekega priznanega mladega pesnika, ko sem mu očital nejasnost. Na tak odgovor je pa najboljšje vprašanje: »Brate, čemu pa dajaš svoje apokalipse med svet? Kako hočeš, da naj ljudje kupujejo tvoje umotvore?« Naj je Tolstoj v svojih nazorih še tako paradoksen, eno vsaj zahteva po vsi pravici: umetnost bodi vsakomur pristopna, sicer nima pravice do obstanka. Nekdam sem čital dr. K. Mayera. Spominjam se še, da poroča o vtisu, ki ga je napravil na Indijance priprost, a krasen »Ave Maria«; — vsem so stale solze v očeh. Pri Indijancih pač ni govoriti o kakem smislu za umetnost, njih »muzika« gotovo nima s to božjo hčerko ničesa opraviti in vendar je ona pesem ganila njih srca. Umetnost, prava umetnost je pristopna vsakomur, tudi najpriprostejšemu človeku*).

*) To velja z ozirom na naobraževalne umetnike posebuo. — Pis.

Popularnost je pri vsakem umetniku le najboljše znamenje, ljubezen in spoštovanje, znamenje, da ga ljudstvo ume. In ta ljubezen je prostovoljna, prava, ni one vrste, ki jo uživajo od neumnega ljudstva ljudje, ki so se rodili ali »blago«, »preblago«, ali celo »visoko« in stoje vsled tega, dasi so morda pravi tepci, na postamentih, pred katerimi se mase priklanajo. Ta ljubezen nima zaslombe v mečih in puškah in v govorih klečeplaznih sleparjev, ampak prosta se bliža umetniku, da mu sladi težke ure, ko ga tare svetovno in lastno gorje. (Vidite, g. urednica, jaz sem veré, da trpi vsak umetnik na »svetobolju«. le da sem zato, da naj tedaj ne javka in stoka, ampak »jezno kliče le na delo, ki naj spasi nas edino«). Umetnik, kojega ljubi zdravo krepko ljudstvo, — sevedane oni, kojega slavi mestna druhal, ker zna božati njene strasti, — oni umetnik je dosegel svoj namen. Jaz bi se vsaj ne sramoval, ako bi mi kdo rekel: Tvoje pesmi prijajo ženskim in neizobražencem, razvajanemu inteligentnemu človeku pa gotovo ne!«, še ponosen bi bil! Gregorčič, Prešeren, Aškerc, Jenko so dobili i med ljudstvom navdušenih čitateljev. Prepričan sem, da se bo isto ljudstvo divilo i mnogim pesnim g. Zupančiča, a vsem ne, ker jih ne bo umelo. (Ako pravim ljudstvo, ne mislim izključno le priprostih, neukih ljudi, zato naj rečem: ono delo, katerega priznajo ti ljudje in inteligenca z nepokvarjenim ukusom, to delo je dobro). Kratko: jaz bi Zupančiču svetoval, da naj bo naraven, priprost, jasen, kakor je on po zatrdilu veljavnih kritikov že od narave.

Se pa li sme umetnikom svetovati, predpisovati jim, kaj in kako naj vstvarjajo? Po mojem mnenju je od umetnika samega odvisen odgovor na to vprašanje.

Nemški estetiki so razdelili umetnike na tri oddelke: diletante, talente in genije, dasi se nemških estetikov bojimo kakor samega vraga, menda vendar ta razdelitev ne bo tako slaba, da bi je človek ne smel sprejeti. Jaz vsaj sem za njo.

Vzemimo lestvo, ki ima tristo klinov, in na teh klinih stojijo umetniki od onega, ki je le ped nad zemljo do onega, ki stoji že visoko gori pod nebom. Do klina 100 so diletantje, od tu do 250 talenti, dalje geniji. Vprašanje je, ali je možno istemu umetniku splezati od prvega klina do klina 300? Moje mnenje je, da ne! Narava ga je postavila koj ali na klin 1, ali na klin 100, ali pa 250. Če je marljiv, nevtrudno delaven, popne se pač od 1 do 100, oziroma od 100—250, oziroma 250—300, a nikdar ne pride oni na 1 čez 100, oni na 100 čez 250. V toliko sem za one, ki trde: »Poeta fit«... a tudi le toliko. In po tej razdelitvi naj odgovorim na vprašanje, ali se sme poetu, sploh umetniku dajati svete.

Diletantom bi dal koj enega, oni naj molče! Dano jim je sicer čutiti nekoliko gorkeje, nego »navadnim« ljudem, dano jim morda pisati gladke, zveneče verze, a nikakor ne vstvarjati umotvorov. niti za svoj čas ne, nikdar ne vdahniti svojim mogoče celo navidezno krasnim verzom, — govorim naj le o poetih, — vonja prave poezije... Zaman je njih trud, čez klin 100 ne pridejo nikdar, in tam stoprav prične umetnost — s talenti. Se sme li svetovati talentu? Da! Dela talentov v obče ne prežive svoje dobe, ne prehajajo na pozne rodove, pač pa talent lahko izpolni popolnoma svojo dobo, posebno ako se je povpel do klina 250. In to stori talent in potem piši tej svoji dobi! Bodi jej učitelj! To bodi namen, smoter talentu. Talent koristi svoji dobi, — talent bodi poet tendence! V današnji dobi boj med morečim kapitalizmom in vstajajočimi trpini, bodi veliki duhovnik, bodi Mojzes vsem nesrečnikom, ki jih pripravljaj za težko pot skozi Rudeče morje v blaženo deželo Kanaan, kjer sicer ne bo medu in mleka, a bo kruha dovolj! Ali pa ne sme talent nikdar dati odduška lastnim čustvom? O da, on čuti globoko, ker je pravi umetnik in kot tak se ima pravico posluževati onega hladila, ki mu ga je dala narava v odškodnino za oni blaženi mir, ki ga uživajo filistri... Talent sme biti z eno besedo tudi »subjektiven lirik«, kajti on je umetnik in kar mu privre iz polnega srca, je umetnost!

In se sme svetovati geniju? Ne! Klobuk z glave in — občuduj! Genij je absoluten vladar v kraljestvu umetnosti, on piše vsem časom in vsem ljudstvom, on piše kar hoče in kakor hoče, vsemu je vtisnjen pečat božjega duha. Genija vodi njegov silni duh čez prepade in ovire: on stoji nad svojo dobo in in le težko zabrede v nje nezmiselnosti! In če greši — greši genijalno. in njegov pogrešek nadkričuje neprimerno najboljšo, kar je vstvaril diletant, pravi nekako R. Gottschall.

" Moje pismo je narastlo že čez mero in treba mi je hiteti h koncu. Omenim naj danes le še sežganih Cankarjevih pesmi.

Nedavno sem se v neki nemški družbi jako zameril trem damam. Govorili smo namreč o liriki, in pri tej priliki sem jaz rabil izraz »erotične pesmi«. Koj je bil ogenj v strehi, češ da bi se morale erotične pesmi sploh zavreči, ker so nemoralne. Jaz sem ugovarjal, da ne vidim v erotični poeziji prav nič nemoralnega, za kar pa sem dobil od strogih dam prav zaničevanja polne poglede. Neki gospod, ki je dotlej poslušal to pričkanje s prav diabolskim mirom, obrnil se je k meni in me vprašal: »Kaj pa vi prav za prav umete pod »erotična poezija«?, »Ljubimske pesmi seveda«, Vidite, to sem si mislil takoj, to imate še iz nemškega berila za peto šolo, dandanašnji

pa umem pod erotično poezijo »vedno opolzlo, čutno, nemoralno poezijo!« Tableau! Ali sem gledal! Zagovarjal sem se s pomočjo jezikoslovstva, da je moja prava, kakor zagovarja g. pl. Kleinmayer »sub rosa«, a moral sem se vdati, kakor se bo moral g. pl. Kleinmayer: — Cesar — nadvlada nad gramatiko!... No takrat pa, ko sem spoznal, zakaj so bile dame tako ogorčene, nisem mislil ne na g. pl. Kleinmayer-ja niti ne na njegove rože, ampak edino le na poezije g. Cankarja, katere sem dobil prav oni dan iz druge roke in jih baš prečital. Mislil sem tedaj na nje in sicer tako: oni gospodje, ki so spoznali imenovane poezije vrednim smrti ognja, umejo besedo »erotičen«, kakor moje dame. In o nesreča! te poezije nosijo že na platnicah ime: »Erotika«... Čemu jih še čitati, — po imenu jih bode te spoznali!...

Tako sem mislil takrat in i sedaj si ne morem drugače razglagati žalostne smrti (brez šale: res žalostne!) Cankarjevih pesmi. Moj Bog, to so ljubavne poezije, kakor jih imamo nekaj boljših in brezprimerno več slabših v našem slovstvu! Če bi bili oni gospodje, ki so bili za prerano smrt teh umotvorov, in g. Cankar sam — židje, jaz pa Lueger ali Gregorič, rekel bi; reklama... Tako pa, ko smo, kar smo, rekel bi v svojo in našega slovstva tolažbo: pomota! Kajti, gospoda, ako začnemo kuriti z le toliko »nemoralnimi«, slovenskimi knjigami, kakor je Cankarjeva »Erotika«, potem bodo imei prihodnjo zimo trgovci za les v Ljubljani slab »gšeft«.

Takrat, ko je počila vest, da imamo v svoji sredi kot specialiteto dekadenta, palo je največ oči na g. Cankarja in gotovo po pravici. Neki odličen slovstvenik mi je zatrdil, da se je čutil tudi Cankar sam »onega«. Da govorim le o »Erotiki«, reči moram, da s takimi dekadenti se da še orati. Meni je bilo vsaj vse umljivo, in dobil sem v tej knjigi toliko lepih pesmi, da le obžalujem, da je »sveti ogenj« pripravil toliko ljudi ob ta umetniški vžitek, ki ga jim bi dal Cankar. Drugič naj gleda, da reši Cankar svoje cvetke tako gorke slane.

Če bi bil g. Cankar hud name, ker mu na pol odrekam ime »dekadent«, in bi mi znal očitati, da mi je »dekadenca« toliko, kakor: neumljiva ali celo nesmiselna kolobocija, blagovoli naj sprejeti »na znanje«, da priznam i jaz, da ima dekadenca poleg mnogih slabih tudi nekaj dobrih strani, in da se je po mojih mislih on okoristil baš skoraj izključno s temi dobrimi, kakor je res tudi glede g. Zupančiča, da je mnogo najkrasnejšega pri njem baš »moderno«, a kar imata najslabšega oba je tudi »moderno.« (Slovenka 1899, 1. julija, št. 14)

Tako, veleč. g. nrednica, to bi bilo prvo pismo. Ako blagovolite sprejeti te vrste v cenj. list, prihodnjič pa spet kaj drugega. Z odličnim spoštovanjem se Vam pripoča :

Feodor Sokol.

Godčevo zdravilo.

Tam pod goro je mlad in čil
Za rano Mrakov sin k sil,
Hripavi glasi raz gore
Ciganske tolpe se glase.

»Daj lepi mladi! mal mi dar
Če ti prihodnost tvoja mar;
Iz gub dlani jaz vse izvem
Osode tajnost ti povem. — «

Čarobna deva črnih las,
Lic temnih, vitki nje je stas,
Čez plot k mladenču pridehti
Proseče vanj upre oči.

»Zahtevani tu imaš dar,
Zdaj kaži mi ciganski čar,
Na! — glej na dlan, če kaj umeš
Legati, vedi, mi ne smeš.

Vsplamte zdaj devine oči
Tipaje dlan — zagrohoti
»Premineš! — lune ko sijaj
Na nebu spremeni se v mlaj — «.

Po vsi vasi se govori:
Za smrt bolan zdaj že leži,
Pred malo dnevi še kosil
Ta mladi Mrak je zdrav in čil.

Šaljivi godec od peči
Prašalcu to odgovori:
»Pri meni mlaj je včeraj bil:
Sem sivo brado si obril — «.

Na večer znanci se zberó.
Prišli so k njemu po slovó;
Bolniku vspe globok zdihljaj,
Bolestno praša: »kdaj bo mlaj? — «

Bolniku živci zadrhte,
Ko čul, da mlaj minil je že.
Odneha smrtna bol, ta hip,
Z neba pa smeje se mu — ščip.

Desimira.

Književnost in umetnost.

Književna obavijest. Širom mile naše domovine uobičajilo se, da se u svakom povećem mjestu sastaju diletantski zborovi, koji po kakvim veselim igrokazom zabavljaju občinstvo. No poznato je, da je priredjivanje diletantskih predstava veoma teško najviše stoga, što je diletantima teško nasmoći igrokaza u 1 ili 2 čina.